

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

19 12 20 24

м. Київ

№ 1761

Про завершення експерименту на всеукраїнському рівні за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України у листопаді 2019 – грудні 2024 років

Відповідно до пункту 12 розділу II Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12 травня 2023 року № 552 (зі змінами), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 07 липня 2023 року за № 1155/40211, наказу Міністерства освіти і науки від 18.11.2019 № 1431 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України на листопад 2019 – грудень 2024 років», на підставі висновку науково-методичної комісії з інноваційної діяльності сектору дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), позашкільної освіти та виховання Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України від 03 грудня 2024 року (протокол № 35), з урахуванням пункту 1 частини першої статті 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», службової записки директора Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», надісланої листом Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 06.12.2024 № 21/08-1957, та листа Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 10.12.2024 № 21/08-1986

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити звіт про завершення експерименту на всеукраїнському рівні за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України у листопаді 2019 – грудні 2024 років, що додається.

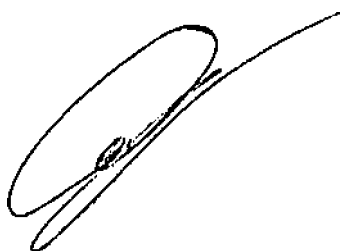
2. Експеримент на всеукраїнському рівні за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-

емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України у листопаді 2019 – грудні 2024 років вважати завершеним.

3. Департаментам (управлінням) освіти і науки обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій, закладам післядипломної педагогічної освіти забезпечити використання програми СЕЕН, яка пройшла успішну апробацію та рекомендована для впровадження в закладах загальної середньої освіти на реалізацію Концепції Нової української школи.

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Кузьмичову Н.

Міністр

A handwritten signature in black ink, consisting of a large, stylized loop followed by a series of smaller, connected strokes.

Оксен ЛІСОВИЙ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
освіти і науки України
19.12.2024 № 1461

ЗВІТ

про завершення експерименту на всеукраїнському рівні за темою
«Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок
шляхом соціально-емоційного та етичного навчання»
на базі закладів загальної середньої освіти України
у листопаді 2019 – грудні 2024 років

Відповідно до Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12 травня 2023 року № 552 (зі змінами), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 07 липня 2023 року за № 1155/40211, наказу Міністерства освіти і науки України від 18.11.2019 № 1431 проводився експеримент на всеукраїнському рівні за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України у листопаді 2019 – грудні 2024 років.

Наукове керівництво здійснювали: Бех Іван Дмитрович, дійсний член НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання НАПН України; Журба Катерина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Мета експерименту: експериментально перевірити педагогічні умови формування м'яких (соціально-емоційних) навичок учнівства як складової соціальної компетентності шляхом використання технології соціально-емоційного та етичного навчання.

Об'єкт дослідження: процес формування м'яких навичок в учнівства початкової, базової і старшої школи в системі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови (зміст, форми, методи, засоби) реалізації технології соціально-емоційного та етичного навчання.

Виходячи з мети експерименту були визначені завдання:

здійснити аналіз філософської, психологічної і педагогічної літератури з питань формування в учнівства м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та

етичного навчання (далі - СЕЕН), вивчити та узагальнити педагогічний досвід Університету Еморі (США), на цій основі уточнити поняття «м'які навички»;

розробити діагностичну процедуру виявлення в учнівства м'яких навичок шляхом СЕЕН (критерії, показники, рівні);

підвищити професійний рівень педагогів з формування в учнівства м'яких навичок шляхом СЕЕН;

розробити та експериментально апробувати шляхи впровадження технології СЕЕН для закладів загальної середньої освіти з урахуванням засад, регіональних особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнівства, інших актуальних соціальних викликів;

розробити методичні рекомендації щодо формування м'яких навичок шляхом СЕЕН й адаптації їх до українських реалій;

розробити науково-методичне забезпечення процесу формування м'яких навичок шляхом СЕЕН, підготувати навчально-методичний посібник «Формування м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання учнівства загальної середньої освіти України».

У 2019–2024 роках були реалізовані всі завдання експерименту, заплановані на початку дослідження. Попри те, що в умовах повномасштабної агресії рф з'явилися нові виклики та вимоги до реалізації поставлених завдань, мета експерименту була досягнута.

Експериментальна робота здійснювалася в чотири етапи.

Протягом I (організаційно-підготовчого) етапу було попередньо проаналізовано філософську, науково-педагогічну, психологічну літературу вітчизняних науковців з метою створення української проєкції та адаптації напрацювань зарубіжної наукової спільноти за напрямом теорії та концепції самоцінності й морально-духовної позиції особистості (І. Бех, Г. Ващенко, І. Вишенський, К. Журба, Ф. Прокопович, О. Савченко, В. Сухомлинський, Г. Сковорода, Д. Чижевський, П. Юркевич). Таким чином, встановлено, що в українській філософській і педагогічній спадщині та в сучасних психолого-педагогічних працях провідних учених-педагогів визначне місце посідає питання ціннісного духовно-морального досвіду особистості, питання самопізнання, емоційно-сприятливого середовища освітнього процесу.

Було здійснено вивчення наявної програми СЕЕН, наданої Університетом Еморі, і встановлено:

соціально-емоційне та етичне навчання розроблялося як структура, яку можна застосовувати в різних країнах та культурах;

СЕЕН однаковою мірою прагне допомогти учнівству стати «емоційно грамотними» та «етично грамотними»;

мета СЕЕН — створити інклюзивну та всеохопну структуру, яку можна використовувати в будь-якому освітньому середовищі та на всіх рівнях освіти для формування соціальних, емоційних та етичних компетенцій так само, як учні навчаються математики, іноземних мов, фізики чи будь-якого іншого предмету;

СЕЕН наголошує на важливості практики, а не лише теоретичних знань.

Вивчення кінцевих результатів експерименту, тобто результативності формування соціально-емоційних (м'яких) навичок, є ключовим для оцінки його

ефективності, виявлення сильних і слабких сторін програми, а також для ухвалення обґрунтованих рішень щодо подальшого її використання або вдосконалення. У контексті програми СЕЕН врахування кінцевих результатів особливо важливе з кількох причин, перш за все – оцінка впливу на учнівство. Кінцеві результати допомагають побачити, чи досягнуто мету програми: чи поліпшилися соціально-емоційні навички, емоційна стійкість і взаємини між учнівством. Вони дають розуміння, наскільки програма допомогла сформувати цінні для особистісного зростання та навчання якості.

Зміст та особливості завдань експерименту були розглянуті на тренінгу з представниками експериментальних шкіл 6-10 жовтня 2019 року за участі співробітників Університету Еморі (США) Брендана Озава-де-Сілва, Ph.D, заступника директора програми СЕЕН, Крісти Тінарі, старшої розробниці навчального контенту, а також наукового керівника експерименту К. О. Журби.

Оскільки СЕЕН прагне ґрунтуватися на здоровому глузді, спільному досвіді та наукових досягненнях, над ним працюють наукові дослідники зі сфер психології, освіти та нейробіології, які вивчають природу базових людських цінностей, просоціальні емоції та компетенції і можливості виховати їх у людях. СЕЕН також спирається на досвід освітян та вчителів, які пілотно впроваджували цю навчальну програму серед дітей різного віку в школах кількох країн. Їхній досвід свідчить, що втілений у цій структурі підхід має величезний потенціал принести користь різним шкільним середовищам. Важливо зазначити, що школи, в яких впроваджувалося соціально-емоційне навчання, відзначали, що академічна успішність покращилася на 11 %, а бійки і цькування стали рідшими на 10 %.

Відповідно до програми експерименту в усіх закладах освіти були проведені заходи з ознайомлення педагогічних колективів з основними положеннями і методикою проведення уроків СЕЕН, проведені педагогічні ради відповідної тематики, створені робочі групи, призначено координаторів експерименту. Крім того, були визначені класи, учителі, які будуть впроваджувати технологію СЕЕН. Організовано та проведено консультативно-методичну роботу з підготовки педагогів до реалізації завдань експерименту.

Громадська організація «ЕдКемп Україна», яка пілотує СЕЕН, організувала методичну роботу в нових умовах навчання, з урахуванням пандемії COVID-19. У квітні-серпні 2020 року були організовані всеукраїнські онлайн-толоки, на яких проведені спеціальні сесії із СЕЕН-навчання. На I етапі експерименту було проведено 5 консультативних вебінарів для експериментальних закладів освіти, на яких приділялася увага роботі у форматі дистанційної освіти, проведені сесії з науковою консультанткою експерименту психологинею С. Ройз.

Упродовж I етапу експерименту було проведено соціологічне дослідження щодо готовності педагогів до здійснення експериментальної діяльності. У ході дослідження застосовувалася методика напівстандартизованого онлайн-опитування: респонденти отримали посилення на форму, що складалася із 43 запитань. Загалом було опитано 602 педагоги з числа тих, які працюють у закладах освіти, залучених до проєкту (з першого і другого кола експерименту).

Переважна більшість опитаних (92,9 %) повністю підтримували тезу про те, що сучасній школі важливо вміти формувати в учнівства м'які навички

(протилежної думки дотримувалися лише 0,4 % респондентів). Надалі ми запропонували замислитися на тим, яким чином програма СЕЕН сприяє формуванню м'яких навичок. Учителство, загалом, зробило коректні дописи, як-от: *«Програма має навчальний план, розробки різних вправ, які легко можна впровадити на будь-якому уроці або позакласних заняттях»*; *«Включає елементи тренінгу, ігор, розбору ситуацій»*; *«Вона спеціально розроблена й адаптована для учнівства»*, *«Діти стають активними учасниками такого навчання»*; *«Може використовуватися також батьками у домашньому навчанні»*.

Далі респонденти оцінювали ступінь розвиненості деяких з важливих м'яких навичок у них самих. Найбільш оптимістично опитане вчителство оцінило розвиненість у себе співпереживання (підтвердили 95,8 % опитаних). 68,1 % респондентів зазначили, що їм вдається визначати власні емоції та керувати ними, а 65,1 % вказали на притаманність стресостійкості (це хоч і найнижчий показник з трьох, натомість об'єктивно він є доволі високим).

При цьому респонденти високо оцінили й потенційну можливість закладу освіти формувати згадані м'які навички (значна кількість педагогів зазначили, що найкраще це робити у співпраці з батьківством). Але наскільки сучасній українській школі вдається формувати в учнівства ці та увесь спектр м'яких навичок? З проханням дати цьому оцінку (на прикладі свого закладу освіти) ми звернулися до респондентів.

Найбільш високо зусилля закладу освіти були оцінені щодо формування таких навичок, як «увага» (зазначили 96,7 % опитаних), «навички активного слухання» (96,2 %), «вміння працювати в команді» (96 %). Вірогідно, найменше українські школи успішні у формуванні стресостійкості (81,9 %) та «життєстійкості» (83,8 %), хоча варто вказати на те, що сам по собі рівень «підтримки» цих двох запропонованих варіантів є доволі високим, але при цьому нижчим, за інші. Отже, переважна кількість педагогів експериментальних закладів освіти виявили готовність щодо впровадження програми СЕЕН.

Протягом II (концептуально-діагностичного) етапу було обґрунтовано проблему формування соціально-емоційних (м'яких) навичок в учнівства шляхом використання технології СЕЕН.

У міжнародних та вітчизняних джерелах інформації предметом дослідницької уваги у різних галузях знань дедалі частіше стають категорії «social and emotional skills» (соціально-емоційні навички) та «soft skills» (м'які / гнучкі навички), що використовуються як взаємозамінні для опису набору ключових навичок, які допомагають людям бути ефективними в міжособистісній взаємодії, успішно працювати в команді тощо. В українських наукових працях до цього часу частіше зустрічається більш узагальнена характеристика «м'які» (soft) як протилежність «твердим» (hard) навичкам, де тверді навички належать до технічних, а м'які – до особистісних та соціальних навичок. Аби не створювати протиставлення «м'які – тверді» навички, в межах експерименту ми частіше використовуємо концепт «соціально-емоційні навички», хоча ці два концепти є фактично взаємозамінними.

У межах II етапу експерименту було показано, що сформованість соціально-емоційних (м'яких) навичок є важливою умовою успішної самореалізації сучасної молоді, що зумовило інтерес до цієї проблеми міжнародної наукової спільноти та

інституцій, які формують освітню політику. Так, наприклад, життєві компетентності (LifeComp <https://ec.europa.eu/jrc/en/lifecomp>) Європейської рамки ключових компетентностей (особистісних, соціальних та навчання вчитися «Особисте, соціальне та навчання вчитися») були визначені ключовими компетенціями у 2018 році Рекомендацією Ради Європейського Союзу щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя. Наведено визначення соціально-емоційних навичок зарубіжних і вітчизняних науковців, вивчено практики впровадження в Україні програм соціально-емоційного навчання.

Саме на програмі СЕЕН сконцентрована наша увага, оскільки, за результатами аналізу, ця програма найповніше розкриває сенс і значення м'яких навичок та привертає пильну увагу до особистості дитини. СЕЕН – міжнародна освітня програма, яка розроблена для міжнародного використання і побудована на загальному СЕН-підході. СЕН-підхід, своєю чергою, є сукупністю програм, технологій, інструментів в освіті, що зосереджуються на розвитку соціально-емоційних навичок дітей і дорослих задля їх кращої соціальної інтеграції, досягнення життєвого успіху та благополуччя. Соціально-емоційне навчання наразі є невід'ємною складовою освіти та розвитку особистості, завдяки якій і молодь, і дорослі набувають і застосовують знання та навички, а також формують свої погляди та встановлюють зв'язки, що сприяють розвитку здорової самоідентифікації, допомагають управляти емоціями й досягати особистих та спільних цілей. СЕЕН є складовою СЕН-підходу, адже вона збагачує соціально-емоційне навчання такими концептуальними елементами, як проактивний підхід, співпереживання і турбота, етична залученість, відточування уваги, травмоорієнтовані практики, що ґрунтуються на навичках стійкості, пріоритет вибору і голосу учнівства, увага до системного мислення та рівності з урахуванням індивідуальності. СЕЕН ґрунтується на баченні «етичного та повного співпереживання світу для всіх людей» і є яскравою представницею СЕН-підходу.

Відповідно до програми експерименту було обґрунтовано модель емпатійного освітнього середовища як важливої складової СЕЕН. Визначили, що емпатійне середовище школи – це багатовимірне соціально-педагогічне явище, що пов'язане в єдине ціле різними організаційними, ресурсними і комунікативними механізмами і спричиняє ситуативний вплив на особистісне набуття учнівством м'яких навичок і розвиток ціннісних орієнтацій. Емпатійне середовище, на нашу думку, має мати такі характеристики:

- а) є особистісно-орієнтованим та культивує атмосферу доброти, співпереживання та уваги до кожного і кожної – усіх суб'єктів освітнього процесу;
- б) забезпечує максимально можливу відсутність емоційно-травмувальних ситуацій, а в разі виникнення таких, використовувались би інструменти «миттєвої допомоги» та інші інструменти СЕЕН;
- в) створює усі можливості для використання ресурсів (просторових, методичних, матеріальних, інформаційних) середовища закладу освіти;
- г) забезпечує високу включеність усіх суб'єктів освітнього процесу в соціально-активну діяльність школи і громади;
- д) актуалізує питання спільної діяльності учнівства у команді та вміння запобігати і розв'язувати конфлікти шляхом використання комплексу педагогічних

засобів, що ґрунтуються на інструментах соціально-емоційного та етичного навчання та інтегровані в освітнє середовище.

Було визначено, що організаційно-педагогічні умови, як різновид педагогічних умов, що залежить від особливостей організації освітнього процесу і визначаються комплексом взаємозумовлених зовнішніх і внутрішніх чинників, які забезпечують високу ефективність формування м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання.

До зовнішніх чинників належать зміст і методи навчання (педагогічна модель СЕЕН), рівень опанування вчителем практики викладання СЕЕН, уміння вчительства створити атмосферу співпереживання в класі, створення емпатійного освітнього середовища в закладі освіти, соціальне оточення дитини. До внутрішніх чинників відносимо особистісні риси дитини: особливості її темпераменту, характеру, мислення, пам'яті, пізнавальних можливостей, здібностей, мотивацію учіння, попередній досвід, стиль навчально-пізнавальної діяльності. Ці особливості кожної дитини важливо враховувати у перебігу освітнього процесу.

Програма СЕЕН у різних класах і закладах освіти впроваджується по-різному: окремі уроки з варіативної частини (як правило, уроки СЕЕН проводили раз на тиждень, намагаючись для запобігання забуванню пов'язувати матеріал попереднього уроку зі змістом поточного); проводилися заняття із СЕЕН під час класних годин (вони мають різні формати в школах, але, як правило, полягають у тому, що окрема група учнів і учениць працює з кимось із учительства над певними питаннями; основна мета таких форматів – дати учнівству й учительству можливості ближче познайомитися; зазвичай такого роду зустрічі коротші, ніж уроки, і проводилися щотижня).

Було також зазначено, що важливим для формування соціально-емоційних навичок є соціальне оточення дитини – це передусім сім'я. Тому багато уваги приділено самій роботі з сім'єю у напрямі розуміння корисності СЕЕН і залучення батьківства (і осіб, які їх замінюють) до практикування СЕЕН. В експериментальних закладах освіти були неодноразово проведені батьківські збори, де були донесені основні засади щодо викладання СЕЕН, батьківство знайомили з практиками СЕЕН, пропонували їх виконувати.

У ході експерименту було підготовлено діагностувальний інструментарій для оцінювання навчальних досягнень учнівства в опануванні соціально-емоційних навичок. Оцінювання є невід'ємною частиною освітнього процесу. При цьому оцінювання використовують і як інструмент навчання. На уроках СЕЕН формувальне оцінювання здійснювалося шляхом: (а) педагогічного спостереження вчителя за навчальною та іншими видами діяльності учнівства, (б) аналізу портфоліо учнівських робіт, самооцінювання і взаємооцінювання результатів діяльності учнівства, (в) оцінювання особистісного розвитку та соціалізації учнівства їхніми батьками, (г) застосування прийомів зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння навчального матеріалу.

Протягом III (формувального) етапу було повною мірою впроваджено в освітній процес програму СЕЕН. Для успішного впровадження в освітній процес програми СЕЕН та ефективного розвитку в учнівства соціально-емоційних (м'яких) навичок було створено таке методичне забезпечення:

- навчальні програми «Соціально-емоційне та етичне навчання: формування і розвиток м'яких навичок, стійкості, уваги та подолання травми» для 1–2, (<http://surl.li/dlkune>) 3–4 (<http://surl.li/emlzgl>), 5–6 класів (<http://surl.li/wszabk>) ЗЗСО і відповідну модельну навчальну програму для 7–9 класів ЗЗСО (курс за вибором) (<http://surl.li/mwaxjm>), які отримали гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі» (рішення експертної комісії з психології та педагогіки ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 23.11.2022, протокол № 2);

- серію посібників «Я (практикую) СЕЕН» на допомогу вчителю: «Я (практикую) СЕЕН: посібник для роботи з батьківством» (<http://surl.li/rynqgs>), «Я (практикую) СЕЕН. Посібник для батьківства» (<http://surl.li/zmsmvs>), «Я (практикую) СЕЕН. Посібник для створення професійної спільноти» (<http://surl.li/zrtkxh>), «Я (практикую) СЕЕН. Рекомендації для здійснення формульованого оцінювання навчальних досягнень учнівства із СЕЕН» (<http://surl.li/pnaydt>).

- порадики і посібник, які сконцентровані на певних особливостях програми СЕЕН і які допомагали вчителям і вчителькам краще опанувати особливості програми: порадики «Упровадження компонентів розвитку емоційного інтелекту в учнівства» (<http://surl.li/vfizxv>) у співпраці з Українським інститутом розвитку освіти; посібник «Прокачуємо СЕЕН: колекція практик для дорослих і дітей» (<http://surl.li/ulimmr>); практичний порадики «Простір стійкості: створюємо місце для відпочинку та відновлення» (<http://surl.li/ptcmho>).

Було перекладено й адаптовано розробки уроків за програмою СЕЕН «Соціально-емоційне та етичне навчання. Рання початкова школа. 1–2 клас» (<http://surl.li/egurec>), «Соціально-емоційне та етичне навчання. Початкова школа. 3–4 клас» (<http://surl.li/sjtjba>), «Соціально-емоційне та етичне навчання. Середня школа. 5–9 клас» (<http://surl.li/fenvbe>), «СЕЕН-путівник. Соціально-емоційне та етичне навчання» (<http://surl.li/goqwc>),

У співпраці з Університетом Еморі команда проекту переклала та адаптувала орієнтаційний ознайомчий онлайн-курс (SEE 101) для освітян (101.seelearning.emory.edu/user/register) на сайті Університету Еморі.

З огляду на пандемію COVID-19, повномасштабну агресію РФ і перехід на онлайн-навчання також було перекладено та адаптовано для використання письмові (<http://surl.li/hnhbg>) й аудіопрактики СЕЕН (<http://surl.li/iffgl>), практики стратегій «Миттєва допомога!» (<http://surl.li/lcglxt>).

Проведений моніторинг щодо імплементації програми СЕЕН в експериментальних закладах освіти, висвітлив наступне: на запитання про долученість освітян експериментальних закладів освіти до впровадження програми СЕЕН більшість опитаних (54,7 %) вказали, що використовували компоненти програми СЕЕН на годинах спілкування та/або інтегрують компоненти програми СЕЕН до своїх уроків з іншого предмету. Ще 39,4 % використовували компоненти СЕЕН на виховних заходах, 29,1 % – на заходах для батьків, громади. Менше чверті вчителів, що взяли участь в опитуванні, впроваджують СЕЕН у форматі окремого уроку (23,6 %).

Досить невеликий відсоток вчителів, що впроваджують програму СЕЕН безпосередньо на уроках СЕЕН, пов'язаний з недостатнім фінансуванням

варіативного компонента в багатьох закладах освіти. Проте, більшість учительства вишукала можливість донесення програми СЕЕН до учнівства в інший спосіб – на годинах спілкування, уроках з інших предметів, виховних заходах, що свідчить про великий інтерес учителів до програми СЕЕН, розуміння її корисності для набуття соціально-емоційних навичок. Варто також зауважити, що автори програми СЕЕН доводили, що програму СЕЕН можна викладати у різних форматах.

Протягом III етапу експерименту для методичної підтримки та моніторингового супроводу вчителів була продовжена практика проведення інтерв'язійних вебінарів. Було проведено 10 інтерв'язійних вебінарів. Улітку 2022 року було проведено моніторинг корисності програми СЕЕН серед учителів у воєнний час. Було опитано 23 вчителів. Усі опитані без винятку говорили про корисність м'яких навичок і наголошували на великій користі стійкісних практик СЕЕН, які вони опанували.

У жовтні-листопаді 2023 року було здійснено 5 суперв'язійно-навчальних візитів до експериментальних шкіл, які проводили тренерки СЕЕН, підготовлені за окремою програмою підвищення кваліфікації (160 годин), що була проведена спільно з Університетом Еморі у 2022 році. У звітах про проведені візити тренерки СЕЕН зазначали, що у відвіданих школах налагоджено викладання програми СЕЕН, адміністрація і педагогічні колективи шкіл розуміють необхідність її впровадження, що показали проведені співбесіди і спостереження занять СЕЕН.

Під час проведення експерименту постало питання про відповідність програми СЕЕН українському культурному контексту. Програма СЕЕН створювалася як міжнародна, але кожна країна, тим не менше, має свої особливості культури, історичного контексту, освіти. Тому було проведено окреме дослідження думки вчителів щодо того, як саме програма СЕЕН відповідає культурному контексту України. Був складений спеціальний опитувальник і за ним було опитано 43 вчителів, які викладали програму СЕЕН. Якщо узагальнити відповіді вчителів, то можна визначити, що в цілому програма СЕЕН відповідає українському культурному контексту. Близькими визначили такі поняття, як доброта, співпереживання, взаємодопомога, повага до рідної культури. Досить складними для сприйняття були визначені такі поняття, як тілесна грамотність, управління емоціями, самовідчуття, практики заземлення. Вчителі пропонували користуватися надалі прикладами, які близькі учням з української літератури, повсякденного життя українців.

Одним із результатів впровадження програми СЕЕН в експериментальних закладах освіти стало створення емпатійного освітнього середовища. Згідно з висунутою гіпотезою, щодо його компонентів і характеристик на основі визначених критеріїв та показників був зафіксований розвиток емпатійного освітнього середовища за чотирма моделями:

- модель урівноважено-розвинута, де усі компоненти середовища розвинуті однаковою мірою і створено максимально сприятливе середовище щодо розвитку соціально-емоційних навичок (за такою моделлю сформувалося освітнє середовище 35,3 % опитаних шкіл);

- модель інклюзивно-ресурсна, де найбільше розвинутий саме ресурсний компонент. Простір у такому середовищі найбільше наближений до

персоналізованого інклюзивного простору (за такою моделлю розвивалося освітнє середовище 11,8 % закладів освіти);

- модель сенситивно-комунікативна з найбільш розвинутим комунікативним компонентом між усіма суб'єктами освітнього процесу склалася у 5,9 % шкіл;

- модель переважно-організаційна, де найбільше розвинутий компонент залученості суб'єктів освітнього процесу в життя класу, школи, громади, представлено у 23,5 % шкіл.

І у 23,5 % шкіл розвиток емпатійного освітнього середовища відбувався на перетині двох моделей, а саме: переважно-організаційної і сенситивно-комунікативної. У цій групі присутні школи, які мають різний рівень розвитку усіх компонентів моделі, але ресурсний компонент потребує найбільшої уваги.

Однією з важливих організаційно-педагогічних умов проведення експерименту є підвищення кваліфікації вчителів, розуміння ними основних понять програми і набуття вмінь донесення їх до учнів. Велику допомогу в підтримці вчителів експериментальних шкіл щодо розвитку соціально-емоційних навичок надало використання Національної платформи можливостей професійного розвитку педагогічних працівників EdWay (<https://edway.in.ua/en/>), яку було створено зусиллями ГО «ЕдКемп Україна».

Для розвитку соціально-емоційних навичок в учителів, зокрема експериментальних шкіл, підвищення їхньої кваліфікації, було створено низку програм «Онлайн-майстерка «Знайомство з СЕЕН», удосконалена «Онлайн-майстерка 2.0 «Знайомство з СЕЕН»», «Воркшоп (віртуальна педагогічна студія) «Клуб СЕЕН: вісім кроків»», «Освіта під час криз: формувальне оцінювання на уроках соціально-емоційного та етичного навчання». Наголосимо, що ГО «ЕдКемп Україна» пропонує на платформі EdWay 240 можливостей, до змісту яких включено розвиток соціально-емоційних навичок та емоційно-етичної компетентності. Це становить приблизно 25,3 % від усіх наявних на платформі програм.

Необхідною і важливою складовою експерименту було проведення школами заходів з обміну досвідом. Таких заходів загалом було 240. Форми проведення цих заходів були різноманітні: майстер-класи, семінари, воркшопи, конференції, методичні об'єднання педагогів різних категорій. Вони проводилися у форматах онлайн і офлайн. До проведення цих заходів залучалися як педагогічні колективи експериментальних шкіл, так і педагоги регіонів, громад, обласні заклади післядипломної педагогічної освіти, місцеві ЦПРПП, управління освіти. Також свій досвід школи широко представляли у соціальних мережах і на інтернет-ресурсах.

Досвід щодо різних аспектів впровадження програми СЕЕН був презентований на науково-практичних конференціях у ЗВО. Так, на науково-практичних конференціях і семінарах виступили з досвіду впровадження програми СЕЕН представники 13 експериментальних закладів освіти.

Для чіткого наукового обґрунтування проведення експериментальної роботи і отриманих під час неї експериментальних даних, розповсюдження досвіду впровадження програми СЕЕН, а також імплементації викладання програми у заклади освіти різних рівнів, ГО «ЕдКемп Україна» створила структурний підрозділ «Навчально-наукова Лабораторія соціально-емоційного навчання» (2023 р.), яка

об'єднала навколо себе цілу когорту науковців, для яких цей напрям досліджень є пріоритетним. Розпочато докторське дослідження теоретико-методичних засад формування м'яких навичок в учнівства засобами соціально-емоційного та етичного навчання (О. Елькін). Заявлену тему обговорено і затверджено на засіданні вченої ради Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 10 від 26 вересня 2022 року).

Під час IV (узагальнювального) етапу експерименту були вирішені такі завдання:

- здійснено діагностику ефективності впровадження організаційно-педагогічних умов формування м'яких навичок в учнівства шляхом використання технології СЕЕН в закладах освіти;
- порівняно результати контрольних зрізів та обробка результатів експерименту з використанням методів математичної статистики;
- поширено досвід експериментальної діяльності в пресі, на телебаченні, в інтернет-ресурсах, соціальних мережах;
- організовано та проведено всеукраїнську науково-практичну конференцію «Український досвід впровадження технології соціально-емоційного та етичного навчання»;
- підбито підсумки експерименту всеукраїнського рівня з реалізації впровадження в Україні СЕЕН на базі закладів загальної середньої освіти.

Діагностика ефективності впровадження програми СЕЕН є важливим кроком для визначення, наскільки програма впливає на учнів. Діагностика дає змогу також виміряти, як СЕЕН сприяє розвитку соціально-емоційних навичок, таких, як саморегуляція, емпатія, співпраця та емоційна грамотність, а також, наскільки ці зміни сприяють покращенню освітнього середовища. З цією метою проводилися масштабні опитування учасників освітнього процесу: учнів, учителів, батьків. Наводимо результати цих опитувань.

З огляду на повномасштабну агресію росії, було поставлене запитання: «Як програма СЕЕН та її компоненти (окремі теми, вправи, практики тощо) зарекомендували себе під час повномасштабної війни?». Розгорнуті відповіді дали 57,7 % учителів, які зазначили, що:

- усі практики стійкості допомагали заспокоїтися дорослим і дітям, повернутися в зону стійкості, допомагали подолати страх і паніку під час повітряних тривог;
- програма СЕЕН сприяє вихованню життєвої стійкості, керуванню емоціями як життєво необхідних навичок, що допомагають зберегти ментальне здоров'я як вчительства, так і учнівства, швидко повертатися в зону стійкості;
- програма навчила турбуватися про себе і виявляти співпереживання одне до одного;
- СЕЕН розвиває соціальні навички, підвищує резильєнтність, моральні цінності;
- дуже помічними є аудіопрактики.

Вивчення кінцевих результатів експерименту тобто результативності формування соціально-емоційних (м'яких) навичок є ключовим для оцінки його ефективності, виявлення сильних і слабких сторін програми, а також для ухвалення

обґрунтованих рішень щодо подальшого її використання або вдосконалення. У контексті програми СЕЕН врахування кінцевих результатів особливо важливе з кількох причин, перш за все – оцінка впливу на учнів. Кінцеві результати дають змогу побачити, чи досягнуто мету програми: чи поліпшилися соціально-емоційні навички, емоційна стійкість і взаємини між учнями. Вони дають розуміння, наскільки програма допомогла сформувати цінні для особистісного зростання та навчання якості. Також це важливо в сенсі ухвалення рішень щодо масштабування програми. Якщо експеримент показує позитивні результати, це обґрунтовує рішення щодо розширення програми на інші заклади освіти. Без об'єктивної оцінки кінцевих результатів складно визначити, чи доцільно інвестувати ресурси в її ширше впровадження. Аналіз кінцевих результатів виявляє недоліки або аспекти, що потребують удосконалення. Наприклад, якщо певні учні не продемонстрували значних змін, це може вказувати на необхідність адаптації програми для різних груп учасників. Також кінцеві результати, підтверджені емпірично, підвищують рівень довіри до програми серед освітян, батьків та адміністрації школи. Вони можуть слугувати доказовою базою для залучення нових ресурсів і підтримки з боку місцевих освітніх структур. Також є доцільним пам'ятати, що ефекти програм соціально-емоційного навчання можуть проявлятися через певний час. Вивчення кінцевих результатів допомагає зрозуміти, чи зберігаються досягнення в довготривалій перспективі, що важливо для оцінки цінності таких програм для майбутніх учнів.

Таким чином, емпірично підтверджені позитивні кінцеві результати експерименту є не лише підсумком його впровадження, а й важливим інструментом для оптимізації, розвитку та забезпечення сталості подібних програм у сфері освіти. Результати експериментальної роботи за програмою СЕЕН у школі показують значний позитивний вплив на емоційний добробут учнів, підвищення їх стресостійкості, вміння працювати в команді, співпереживати собі й іншим, а також на становлення емпатійного освітнього середовища закладу освіти в цілому. Основні досягнення можна звести до кількох ключових напрямів:

1. Покращення соціальних навичок та емпатії. Учасники програми показують кращі результати у здатності до співпереживання, розуміння почуттів інших та прагнуть до розвитку співпраці в класі. Це сприяє кращим міжособистісним стосункам серед учнів.

2. Зниження рівня агресії та конфліктів. У школах, які запровадили програму СЕЕН, спостерігається зниження конфліктів, про що зауважували учасники всіх опитаних груп. Учні стають більш відкритим до розв'язання проблем через діалог, а не через конфлікт.

3. Покращення емоційної стійкості. Програма допомагає учням навчитися справлятися з ризикованими емоціями, такими як страх, роздратування та стрес. Це позитивно впливає на їхню здатність адаптуватися до нових умов і вирішувати складні ситуації.

4. Зростання мотивації до навчання. Оскільки програма СЕЕН включає навички саморефлексії та цілепокладання, учні розвивають позитивне ставлення до навчання. Це призводить до підвищення академічної успішності, особливо в предметах, де потрібна концентрація та емоційна включеність.

5: Поліпшення взаємин між учителями та учнями. Учителі, залучені до програми, краще розуміють емоційні потреби своїх учнів, що призводить до створення більш підтримуючої та приймаючої атмосфери в класі. Це, своєю чергою, сприяє зменшенню стресу серед учнів і поліпшує їхню участь у навчальному процесі.

Дослідження також показують, що СЕЕН має довготривалий ефект, оскільки закладає фундамент для подальшого розвитку емоційного інтелекту та соціальної компетентності, що є важливим у дорослому житті.

Вагомим підсумком експериментальної роботи стали підготовка і видання серії методичних видань на допомогу вчителям і батькам з питання формування соціально-емоційних навичок. Кожне з цих видань було присвячене окремим організаційно-педагогічним і методичним аспектам розвитку м'яких навичок засобами СЕЕН. Загалом таких посібників було видано 7 (замість одного, як планувалося від початку).

Під час проведення експерименту великим викликом стало виявлення і вимірювання його результатів, адже загальноприйнятих інструментів для оцінювання розвиненості соціально-емоційних навичок поки не існує. Розв'язання цієї проблеми ми вбачаємо у використанні останніх розробок Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), здійснених під керівництвом Андреаса Шляйхера, директора директорати з питань освіти та навичок ОЕСР, зокрема, в межах дослідження «Соціальні та емоційні навички. Благополуччя, зв'язок і успіх». Ці розробки складаються з найбільш застосованого міжнародного комплексу оцінки соціальних та емоційних навичок учнів. У подальшому будемо спиратися на цей інструментарій і доповнювати його відповідно до потреб моніторингу СЕЕН.

З метою проведення діагностики розвиненості м'яких навичок учнів України долучилася до першого в історії світу масштабного дослідження соціально-емоційних навичок учнів (ДоСЕН), яке ОЕСР проводило у 16 країнах / місцевостях. «Україна може додати унікальну перспективу ДоСЕН, адже в моменти змін, невизначеності, травми соціально-емоційні навички особливо важливі, можливо, ще важливіші за традиційні навички. Знайти орієнтири, бути ефективними, мати силу волі й мобілізувати свої когнітивні, соціально-емоційні ресурси — такі речі в момент кризи дуже важливі», — наголошував Андреас Шляйхер.

Для виміру соціально-емоційних навичок використовувалася так звана «Велика п'ятірка» — модель, яку розробили американські психологи Ернест Тьюпс і Реймонд Крістал у 1961 р.

ГО «ЕдКемп Україна» стала національним дослідницьким центром ДоСЕН, а О. Елькін, голова ради ГО «ЕдКемп Україна» — національним координатором дослідження ДоСЕН. Співорганізатором проведення ДоСЕН в Україні виступила Державна служба якості освіти, партнерськими інституціями — Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, Консультативна рада з питань сприяння розвитку системи загальної середньої освіти при Президентові України, Міністерство освіти і науки України, Український центр оцінювання якості освіти, Інститут освітньої аналітики, Освітній омбудсмен України та Український інститут розвитку освіти. Дослідження відбулися за підтримки МФ «Відродження».

До унікальних особливостей ДоСЕН в Україні можна віднести передусім національний масштаб дослідження.

Друга особливість ДоСЕН в Україні — обов'язковість участі 10-річного учнівства та батьківства, хоча в інших країнах, що проводили ДоСЕН, участь цих респондентських категорій була опційною. Молодших дітей залучили до дослідження, щоб порівняти розвиненість соціально-емоційних навичок (соціально-емоційних навичок) у них та в 15-річних учнів і учениць.

Третя особливість ДоСЕН в Україні пов'язана із воєнним контекстом. На момент проведення дослідження у країні вже 1,5 року тривало повномасштабне вторгнення росії, і ситуація в освіті була (і, на жаль, залишається) складною. Воєнний контекст, безумовно, не міг не бути врахований на різних етапах організації та проведення ДоСЕН. По-перше, вибірка могла включати тільки ті заклади освіти, які навчалися очно і де було безпечно проводити опитування. По-друге, із метою вивчення досвіду учнів і учениць, пов'язаного з викликами й труднощами, спричиненими повномасштабною війною, а також дослідження того, наскільки розвиненими є соціально-емоційні навички в такого учнівства, у ДоСЕН до опитувальника було включено спеціальний кластер запитань та опцій відповіді на вже існуючі запитання. Учнів і учениць, зокрема, запитували, чи мали вони досвід переживання низки ситуацій від часу початку повномасштабного вторгнення, наприклад, переїзду в інший населений пункт України або в іншу країну, втрати вони близької людини внаслідок війни, втрати зв'язку із деякими друзями або товаришами тощо.

Нарешті, четверта особливість ДоСЕН була якраз напряду пов'язана з експериментом СЕЕН: окрім загальної вибірки учнівства, яке представило всю популяцію учнівства України, до участі в ДоСЕН доєдналися також 528 учнів і учениць із 18 закладів-учасників експерименту — тих, в яких проводити дослідження було можливо і безпечно. Ці заклади освіти стали окремою субвибіркою ДоСЕН в Україні, що було зроблено для того, аби мати можливість порівняти результати із загальною вибіркою учнівства по всій Україні. Заклади освіти-учасники експерименту, що взяли участь у ДоСЕН, репрезентують практично все учнівство України, яке навчається за програмою СЕЕН. Іншими словами, субвибірка учнів і учениць із таких закладів одночасно стала й генеральною сукупністю цієї групи учнівства. Саме тому результати, отримані за цією субвибіркою, було розглянуто окремо від результатів загальної вибірки.

План заходів, графік проведення ДоСЕН, а також списки залучених осіб було затверджено наказами ДСЯО (№ 01-10/62 від 30 березня 2023 р. та № 01-10/180 від 5 вересня 2023 р.). Безпосередньо опитування учнівства (опитано 4 823 особи), а також трьох інших респондентських груп — батьківства (по одній особі від кожного відібраного для участі в опитуванні учня / кожної учениці — усього 3 440 осіб), педагогів (до 10 осіб від закладу освіти — усього 2 003 особи), директорів/-ок закладів освіти (одна особа, яка очолювала заклад — усього 200 осіб) — відбулося у вересні-жовтні 2023 року.

Результати дослідження подані у Національному звіті за результатами міжнародного Дослідження соціально-емоційних навичок (ДоСЕН) в Україні (2022 – 2024) (<http://surl.li/azjtwk>). Презентація першого тому Національного звіту ДоСЕН

відбулася на дев'ятому Національному EdCamp ТОЧКА СТІЙКОСТІ-2024 (24–28 червня 2024 р (<http://surl.li/uxjqum>)). Другий том буде презентовано у 2025 році.

Результати ДоСЕН були широко представлені і у національних ЗМІ, наприклад: сюжет від Факти ICTV (<https://youtu.be/GGyTxjyCytQ?si=oB09iKz3l5Pegk6f&t=401>), прямий етер від 24 Каналу (<https://fb.watch/tdWBiK82VS/>).

Важливими з точки зору національного експерименту із СЕЕН стали деякі результати дослідження: порівняно із загальною вибіркою учнівства, учні й учениці закладів-учасників експерименту демонстрували кращу розвиненість таких соціально-емоційних навичок, як наполегливість, креативність, співпереживання, відповідальність, допитливість, толерантність і товариськість. Вони вказують на те, що учнівство, яке на момент проведення опитування чотири роки навчалося за програмою СЕЕН, демонструє кращу розвиненість деяких соціально-емоційних навичок, що може слугувати доказом позитивного впливу цієї програми на соціально-емоційний розвиток учнів і учениць.

Важливо також зазначити, що між хлопцями й дівчатами, які навчаються за програмою СЕЕН, не спостерігається статистично значущих відмінностей у розвиненості більшості соціально-емоційних навичок, що було характерно для учнівства інших досліджуваних країн / місцевостей. Це свідчить про ефективність такої цінності програми СЕЕН, як рівність. Виняток — навичка відповідальність, яка є більш розвинутою у дівчат, і стресостійкість, яка, навпаки, більш розвинена у хлопців.

Отже, у підсумку можна констатувати, що учнівство експериментальних шкіл продемонстрували кращу розвиненість певних соціально-емоційних навичок, що пояснюється навчанням їх за програмою СЕЕН. А ДоСЕН може стати надійною основою для подальшого розвитку програм, технологій, освітніх інструментів соціально-емоційного навчання як загалом, так і за окремими напрямками. Про це свідчать міжнародні й українські результати, що розкривають важливість цих навичок в освітньому процесі й подальшому житті та досягненнях учнівства.

Для поширення відомостей про перебіг експерименту, інформаційної підтримки експериментальних шкіл і обізнаності про програму СЕЕН було створено такі інформаційні ресурси:

- сторінку СЕЕН на сайті ГО «ЕдКемп Україна» з усіма матеріалами про програму СЕЕН та її впровадження в Україні (www.edcamp.ua/seelukraine);
- блог «5 хвилин на СЕЕН» на порталі «Нова українська школа», присвячений особливостям програми СЕЕН, перебігу експерименту зі впровадження СЕЕН (<http://surl.li/lfhqk> – загалом 42 дописи);
- групу «СЕЕН – м'які навички в українській освіті» на фейсбуці (<http://surl.li/nelygt>);
- добірку спеціальних навчальних відео про СЕЕН «Що таке соціально-емоційне та етичне навчання?», «Соціально-емоційне та етичне навчання: навчання, що допомагає почуватися впевнено та щасливо», «Соціально-емоційне навчання 2.0. Освітня програма для навчання серця й розуму», «Деніел Гоулман про СЕЕН» та інші (<http://surl.li/lfhqa>);
- документальний фільм «Соціально-емоційне та етичне навчання:

впроваджуємо в Україні» про результати дворічного циклу впровадження СЕЕН (<http://surl.li/faeadu>);

- документальний фільм «5 років СЕЕН: історії всеукраїнського експерименту» про підсумкові результати експерименту (<http://surl.li/vmnzng>);

- стаття О. Масалітіної на сайті ГО «Освіторія» «М'які навички: як їх викладатимуть у пілотних школах» (<http://surl.li/hsvvhz>), стаття «Ми зрозуміли, для чого вчили СЕЕН. Соціально-емоційне та етичне навчання під час війни» (<http://surl.li/hnnku>), медіаресурс «Накипіло» (авторський колектив: О. Елькін, О. Марущенко, О. Кондратенко, Т. Дрожжина) і багато інших дописів, інтерв'ю та інших активностей команди ГО «ЕдКемп Україна» в інформаційному полі.

Питання експериментального впровадження програми СЕЕН було оприлюднено на низці парламентських, урядових і громадських слухань. Під час слухання в Комітеті з питань освіти, науки та інновацій на тему «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання» внесено і підтримано пропозиції до «Національної програми подолання освітніх втрат і освітніх розривів на рівні загальної середньої освіти, спричинених пандемією COVID-19 та повномасштабною війною, на період 2023–2030 рр.» врахувати результати дослідження соціально-емоційних навичок учнів ДоСЕН в оцінці реального стану освітніх втрат і розривів, а також здійснити пілотування цифрової платформи «ПОВІР» як конкретного інструмента їх компенсації (<http://surl.li/hdura>). На стратегічній сесії Міністерства освіти і науки України «Проблемні питання колабораційної діяльності в освіті» (17 травня 2023 року) обговорено коло проблем, пов'язаних із колабораційною діяльністю в освіті та пропозицій для їх розв'язання і роль соціально-емоційного навчання в освіті на деокупованих територіях. Під час панельної дискусії «Драйвери змін в освіті: історія успіху громадських об'єднань та закладів освіти» (Києво-Могилянська бізнес-школа, 1 червня 2023 року) голова ГО «ЕдКемп Україна» О. Елькін взяв участь в обговоренні досвіду співпраці державних інституцій із громадським сектором на прикладі впровадження громадської акредитації ЗЗСО з урахуванням інструментарію вимірювання соціально-емоційних навичок. Підписаний кроссекторальний меморандум з 5 закладами вищої і фахової передвищої освіти про взаєморозуміння та взаємну підтримку у формуванні і розвитку соціально-емоційних навичок у студентської молоді і педагогічної та науково-педагогічної спільнот, створення фахової експертної спільноти щодо організації і проведення дослідницької діяльності, впровадження в освітній процес програм соціально-емоційного навчання, і тому числі програми СЕЕН. Також ініційовано створення дорожньої карти імплементації його напрямів в освіті України.

Результати експериментальної роботи були розглянуті на підсумкових конференціях в експериментальних закладах освіти, що відбулися у березні-серпні 2024 року (наприклад: <http://surl.li/yyezeg>, <http://surl.li/peyhst>, <http://surl.li/pqhwqp>). На конференціях було повідомлено про досвід упровадження програми СЕЕН у закладах освіти, показані заняття за програмою СЕЕН, присутніх освітян познайомили з практиками стійкості, були наведені кількісні та якісні показники експерименту та охарактеризовані його основні етапи і результати. Також були продемонстровані методичні матеріали, якими вчительство користується для

проведення занять. Учительки, які використовують практики СЕЕН на уроках із своїх предметів, ділилися досвідом проведення СЕЕН-хвилинок (заземлення, ресурсна практика, стратегії миттєвої допомоги, «коло довіри» тощо). Наголошували, що СЕЕН-хвилинки на початку уроку або в його середині допомагають дітям переключити увагу, заспокоїтися і зосередитися. До проведення конференцій залучали батьківство. Мама говорила про важливість програми СЕЕН серед шкільних предметів, про те, що діти стали більш усвідомленими. За певних обставин діти оперують такими поняттями, як «зона стійкості», «стратегії миттєвої допомоги», «заземлення», «ресурсна практика».

Підсумки експерименту на всеукраїнському рівні були підбиті в межах підсумкової конференції на дев'ятому Національному EdCamp ТОЧКА СТІЙКОСТІ-2024 (24–28 червня 2024 р., <http://surl.li/sneoхс>). У ній, зокрема, взяла участь науковий керівник експерименту К. Журба. Модерував конференцію кандидат технічних наук, докторант Інституту проблем виховання НАПН України, голова ради ГО «ЕдКемп Україна» О. Елькін. Також були присутні члени команди ГО «ЕдКемп Україна», представники експериментальних закладів освіти. На конференції було продемонстровано документальний фільм про п'ятирічний експеримент з впровадження програми СЕЕН, розглянуті його ключові аспекти.

З привітаннями (онлайн) до присутніх звернувся Р. Делалое, заступник директора програм СЕЕН Центру споглядальної науки і етики Університету Еморі. Він наголосив, що програма СЕЕН підтримує потреби учнівства у плеканні стійкості, системному мисленні на основі співпереживання. Р. Делалое підкреслив, що ГО «ЕдКемп Україна» добре розуміє цінність програми і працює над поширенням програми серед учнівства і вчительства. Це матиме довгостроковий ефект для подолання наслідків травматичного досвіду, який наразі переживають учнівство і вчительство через війну. Ці інструменти і внутрішні ресурси будуть для них підтримкою на русі вперед, відбудови України в майбутньому.

Вітальні слова (онлайн) виголосив С. Штаброт, програмний координатор Громадянської служби миру (GIZ-Україна). Він говорив, що від початку відчув сильну позитивну енергію спільноти едкемпівців/-ок, і українського вчительства, бажання змінити на краще українську освіту через навчання за програмою СЕЕН, яка має великий потенціал миротворчої освіти в руслі реформи НУШ. Тому від початку Громадянська служба миру (GIZ-Україна) підтримувала впровадження всеукраїнського експерименту з СЕЕН. Важливо, що наразі спільноти учнівства і вчительства підтримують одне одного, підвищують свою резильєнтність, загальний рівень благополуччя. Важливо також, щоб у майбутньому навчання соціально-емоційних навичок в ЗВО стало частиною підготовки вчительства.

К. Журба у виступі наголосила, що програма СЕЕН, як інноваційна, потребувала теоретичного осмислення і експериментального впровадження, що і було зроблено протягом цих п'яти років. Були відкриті нові можливості для наукових досліджень в Україні щодо впливу програми СЕЕН на різні аспекти навчання та розвитку учнівства. Узагальнення результатів експерименту важливо для підтвердження або коригування підходів, обраних під час експерименту.

Представниці експериментальних шкіл – заступниця директора ЗЗСО І-ІІІ

ступенів с. Березняки Березняківської селищної ради Черкаської області І. Хроменко і заступниця директора Луцького ліцею № 21 ім. Михайла Кравчука О. Мартинюк, виходячи з власного досвіду, говорили про впровадження програми СЕЕН у різних регіонах і школах, розташованих, відповідно, у сільській і міській місцевості. Вони розповідали про те, як саме залучали свої педагогічні колективи до впровадження програми, створювали у школах СЕЕН-спільноти, імплементавали програму СЕЕН не тільки на відповідних заняттях, а й інтегрували СЕЕН з іншими предметами, впроваджували на позакласних заходах, знайомили батьківство з корисністю соціально-емоційних навичок для дітей. Педагогині також зазначали необхідність масштабування програми на національному рівні, потребу у розробці додаткових навчальних матеріалів для учнівства, подальше підвищення кваліфікації вчительства, адаптацію програми до культурних особливостей України.

Завідувачка Лабораторії СЕН ГО «ЕдКемп Україна» О. Рассказова наголосила, що успіх впровадження програми СЕЕН і нові напрацювання спонукали створити в ГО «ЕдКемп Україна» окремий підрозділ, який займається вивченням наукових підвалин соціально-емоційного навчання, зануренням у відповідний зарубіжний досвід і має амбітну мету залучити заклади вищої і фахової передвищої освіти до викладання програм соціально-емоційного навчання. Для цього було організовано і проведено навчання на спеціальній Зимовій школі для викладачок ЗВО, створено 5 освітніх продуктів (навчальних програм, силабусів), які можна впроваджувати в освітній процес в ЗВО і фахової передвищої освіти.

Надалі були підписані меморандуми про співпрацю з п'ятьма закладами вищої і передвищої освіти.

Наприкінці дискусії О. Елькін зазначив, що на основі успішних отриманих результатів щодо впровадження програми СЕЕН варто визначити наступні кроки щодо інтеграції програми в освітній процес українських шкіл, залучити нових партнерів і зацікавлені сторони. Було чітко визначено, що вдалося досягти поставлених цілей всеукраїнського експерименту. Озвучені враження учительства, учнівства та їхніх батьків. Ці відгуки у подальшому допоможуть краще зрозуміти, які методики та підходи були найбільш ефективними, а які, можливо, потребують певного доопрацювання.

За результатами всеукраїнського експерименту з впровадження програми СЕЕН було підготовлено звіт українською та англійською мовами (українська версія доступна за покликанням: <http://surl.li/efgafa>). У звіті висвітлено ключові аспекти експериментальної роботи, підкреслено успішність її впровадження та особливу актуальність СЕЕН в умовах війни. Відзначено позитивне сприйняття програми учнівством, батьківством і вчительством, активне залучення закладів освіти до її впровадження.

Експеримент підтвердив актуальність, своєчасність та корисність СЕЕН, забезпечив можливість досягти цілей, виконати поставлені на різних етапах завдання та підтвердити висунуті гіпотези. У практику експериментальних закладів освіти було впроваджено технологію формування соціально-емоційних (м'яких) навичок, добре адаптовану до української системи освіти. Створено та надано необхідні методичні матеріали, забезпечений ефективний інформаційний супровід,

а педагоги та адміністрація закладів освіти підвищили свою кваліфікацію. Участь учнівства експериментальних шкіл у міжнародному дослідженні ДоСЕН підтвердила кращий розвиток у більшості з них соціально-емоційних навичок порівняно з учнівством з інших шкіл поза межами експерименту.

За підсумками проведення експерименту на всеукраїнському рівні доцільним буде продовження імплементації програми СЕЕН в українську освіту:

1. Масштабування та інтеграція.

Розширити впровадження СЕЕН на більшу кількість закладів освіти по всій Україні, враховуючи різні типи і рівні закладів та потреби учнів. Інтегрувати елементи СЕЕН у навчальні програми з різних предметів, що допоможе учням розвивати соціально-емоційні навички в контексті різних навчальних ситуацій. Інтегрувати програму (її окремі компоненти) з іншими освітніми програмами, підходами, практиками та інструментами, забезпечуючи комплексний підхід до соціально-емоційного та етичного розвитку учнів.

2. Навчання педагогів.

Забезпечити сталу і доступну підготовку та сертифікацію педагогів з СЕЕН, включаючи проведення тренінгів, надання необхідних методичних матеріалів та менторську підтримку.

3. Залучення батьків і громади.

Проводити інформаційні кампанії для батьків і громадськості щодо важливості СЕН і СЕЕН та його впливу на розвиток дітей. Залучати батьківство до процесу навчання, надаючи інструменти та ресурси для підтримки розвитку соціально-емоційних навичок у дітей вдома.

4. Розширення вікових рамок.

Забезпечити безперервність впровадження СЕЕН. Зокрема, активно розвивати програму на рівні дошкільної освіти (враховуючи вікові особливості дітей), інтегрувати програму СЕЕН до старшої школи (переклавши та адаптувавши відповідні новітні розробки Університету Еморі до українського соціокультурного та освітнього контексту), впроваджувати соціально-емоційне навчання (СЕН) як освітній підхід у закладах вищої освіти (сприяючи формуванню соціально-емоційних компетентностей майбутніх фахівців).

5. Дослідження, моніторинг та оцінка.

Продовжувати дослідження в напрямку СЕН, зокрема щодо кращих моделей та інструментів розвитку соціально-емоційних навичок учнів й створення емпатійного освітнього середовища закладів освіти. Вивчати досвід інших країн щодо впровадження СЕЕН, розвитку соціально-емоційних навичок учнівства.

Розвивати систему моніторингу та оцінки ефективності імплементації програми СЕЕН на рівні закладу освіти, використовуючи як кількісні, так і якісні показники. Регулярно аналізувати результати моніторингу та вносити корективи у процес імплементації програми (за потреби).

6. Підтримка та ресурси.

Забезпечити стаке фінансування програми СЕЕН, включно з ресурсами на підготовку педагогів, створення інструментів з розвитку соціально-емоційних навичок учнівства, розробку і друк матеріалів та проведення досліджень.

Надавати школам, які прагнуть глибокої інтеграції СЕЕН, додаткову

підтримку у вигляді «просторів стійкості» (наповнення для відповідних кімнат у закладах освіти) та «коробок СЕЕН» (наборів з презентаційними та інформаційно-методичними матеріалами для подальшого просування СЕЕН).

Впровадження цих рекомендацій допоможе зробити програму СЕЕН невіддільною частиною української освіти та сприятиме розвитку емоційно здорового та успішного покоління.

Наукові керівники:

доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,

директор Інституту проблем виховання НАПН України

I. Д. Бех

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач лабораторії національно-патріотичного

виховання Інституту проблем виховання НАПН України

К. О. Журба

Координатори:

провідна фахівчиня ГО «ЕдКемп Україна»

Т. В. Дрожжина

методист I категорії відділу інноваційної
діяльності та дослідно-експериментальної роботи

Державної наукової установи

«Інститут модернізації змісту освіти»

А. М. Палій

І. В. Кузнецова